

František Šusta

Trénink je v hlavě

V té vaší, i v té zvířecí

NAKLADATELSTVÍ
PLOT

Praha, 2016

Poděkování

Děkuji všem, kteří mě při psaní této knížky inspirovali nebo přímo pomohli radou či názorem. Za odborné názory a vědecké komentáře děkuji v rámci ČR hlavně Tereze Nekovářové a Radimovi Kotrbovi. Ze zahraničních kolegů a učitelů děkuji především Prof. Susan Friedmanové, Kenu Ramirezovi a mojí velké učitelce a skvělé kamarádce Gabby Harrisové.

Za rady a konzultace z praxe stejně jako kontrolu některých částí textu děkuji Katce Lerlové, Kubovi Beranovi, Lucce Průšové, Matějovi Bartákovi, manželům Bártlovým, Matouškovým, Ruckým a Paulasovým, Andree Balákové, Kláře Vodičkové a Anežce Spilkové. Zoo Praha děkuji za souhlas s publikováním příkladů z mojí praxe trenéra zvířat v zoo a všem kolegům v ní, díky kterým tu dělám to, co dělám, za tuhle bezvadnou a výjimečnou práci.

Děkuji těm, kdo souhlasili s otištěním jejich příběhu ze cvičáku – oběma Aničkám, Lence, Ivetě, Báře a Dominice. Děkuji i všem zvířatům, která mě na mojí cestě trenéra zvířat poučila, a hlavně těm, která se mnou mají (nebo měla) skoro denně tu trpělivost dávat mi pořádnou školu – především Sanchovi, Jonatánovi, Pepině, Manuele, Esmeraldě, Elišce, Donaldovi, Artušovi, Uršule, Diegovi, Pedrovi, Harrymu, Safíře, Ovistitimu, Itampolovi, Panchovi, Dindovi... a ze všech nejvíc mojí fence Rozárce.

Děkuji všem, díky kterým se jako trenér zvířat stále více nořím do kynologie, abych v ní nacházel pořád a pořád další rozměry. Děkuji i všem „zookolegům“ bez ohledu na to, ze které jsou zoo, kteří mají tu chuť a odvahu jít cestou pozitivního tréninku tam, kde to dlouhé desítky let zdánlivě „šlo i bez toho“.

A v neposlední řadě musím poděkovat rodičům za zázemí, které mě nasměrovalo k současné profesi. A ze všech nejvíc své ženě a dětem, že je mi s nimi na světě tolik fajn!

Úvod

O čem že bude tahle knížka? Samozřejmě o tréninku zvířat, ale nejen o něm. Bude tak trošičku i o životě, a hlavně moc a moc o přemýšlení. To byl hlavní cíl, když jsem ji před rokem začal psát. Nevytvořit tentokrát text, který by čtenáři předkládal informace stránku stránce, ale něco, co ho opravdu donutí cvičit si mozkové závitky. A proto se tahle knížka skládá z příběhů, které se buďto opravdu staly, nebo se staly tak nějak napůl, nebo také vůbec ne. A schválně, abych tu zachoval trochu tajemna, neuvádím většinou ani to, který z těch příběhů patří do které kategorie. Najdete tu mnoho otázek, na které si máte sami odpovědět a na které vám já sám odpovím až po několika stránkách. A také několik pohádek a příběhů, které jsem stihl jen rozvyprávět, a jejichž šťastný konec bude záviset jen a jen na vás.

Zkrátka, tahle knížka se nebude odehrávat jen na papíře, ale z poloviny i ve vaší hlavě. A z velké části si její text napíšete sami. Stejně tak, jako si dnes a denně píšete svůj vlastní příběh společného života s vaším zvířetem. Příběh celoživotního rozhovoru mezi dvěma živočišnými druhy, kterému se říká trénink pozitivním posilováním. A tak, jako vaše zvíře nikdo nemůže vytrénovat za vás, ani tuhle knížku nikdo za vás nevyřeší. Řešení, která nabízím v poslední kapitole já, jsou moje návrhy a názory. Ale jsou to názory, založené sice na mnoha zkušenostech, ale pořád to nejsou ty vaše. A vy je nemáte automaticky přijmout za své, ale máte nad nimi přemýšlet. Klidně si i tvořte vlastní, pokud o nich budete přesvědčeni a pokud byste se za ně byli ochotni v praxi postavit a nést za ně odpovědnost. Protože přesně tak si každý z nás nese v tréninku odpovědnost za své zvíře a nikdo mu ji nemůže sejmout ze zad.

Co ještě dodat? Snad že tahle knížka je moje druhá a že i když se doplňuje s tou první (*Trénink je rozhovor, ve kterém má i váš pes co říct*), není určitě jejím druhým dílem. Je pravda, že na některá témata, podrobně rozebraná v knížce

první, v této knize pouze odkazují, protože by bylo ztrátou času rozebírat je zde podruhé. Přesto ale tuto druhou knihu bez problému zvládne i ten, kdo tu první nečetl. Tahle kniha je zkrátka jiná a měla být od začátku jiná. Je také v porovnání s první knížkou odvážnější v některých tvrzeních. Mnohem více v ní rozebírám nejen trénink psů, ale i koní, papoušků a dalších živočichů, stejně jako hledám podobenství v našem lidském životě. Mluvím tu i o tréninku zvířat v zoologických zahradách, který mám to štěstí díky své práci zažívat a učit se z něho. Nám, trenérům zvířat, jsou vždy největšími učiteli právě ona zvířata a v druhé řadě lidé stejné profese, se kterými se snažíme setkávat, mluvit a spolu posouvat tenhle obor lidské činnosti dál. A tak jako naše práce, i tahle knížka vychází hlavně z praxe místo toho, aby rozebírala odbornou literaturu. A proto se předem omlouvám za malé množství citací originálních zdrojů. Řada metod a přístupů už je dnes natolik v praxi používána, že nikdo z praktických trenérů jejího autora nezná. Proto jsem to, při psaní téhle knížky, s jejich hledáním nepřeháněl ani já – aniž bych si ale jejich metody přivlastňoval. Rovnou prohlašuji, že mým originálním vynálezem (spolu se spoluautory Gabby Harrisovou a Timem Sullivanem) jsou jen záležitosti kolem trojúhelníku stresu. Všechno ostatní je praxe, která jistě má svoje autory, ale dennodenním používáním v praktickém tréninku „zlidověla“. Budu rád, když díky téhle knížce zlidoví ještě víc, protože to považuji za nejlepší pro tenhle krásný a praktický obor a hlavně pro zvířata, kterých se týká. A budu rád, když i vy budete toho účastníky. Tak, prosím, čtěte, myslte a svým myšlením si každý tvořte pokračování téhle knížky k vašemu obrazu. Přeji vám hodně zábavy!

Od primitiva po génia

Mezi chovateli a milovníky zvířat se tradují nejrůznější historky o zvířecí inteligenci. Některé z nich jsou čistá pravda, jiné maličko upravila lidová tvořivost. Odlížit ty pravé od smyšlených se může zdát snadné. Jenže čím déle sdílíte svůj život se zvířaty, tím více ztrácíte jistotu, jestli to náhodou není všechno pravda. Vždyť říše zvířecí mysli je pro nás stále ještě „terra incognita“, do které jen nesměle nakukujeme, a o všech jejích tajích a zákoutích nebudeme mít nikdy dokonalou představu. Posuďte sami:

V jisté zoo v USA připravili chovatelé pro svou skupinu šimpanzů bonobo novou zábavu. Do kratších dutých bambusových odřezků jim nacpali potravu a úkolem bonobů bylo si potravu vyndat. Bonobové nejenže si ji vyndali, ale ještě krátké duté stvolý zasunuli do sebe a spojili dohromady tak, aby vznikla dlouhá tyč. Tu pak přistavili v rohu výběhu a během chvilky po ní zmizeli na vycházku po zoo.

V jedné rovinaté honitbě v Polabí se každým rokem na podzim koná sokolnický hon. V otevřených polích skoro bez vegetačního krytu jde řada sokolníků s dravci na ruce a na zajíce, kteří vybíhají z brázdy, své dravce pouštějí – vždy jeden orel či jestřáb na jednoho zajíce. A každý rok se tu objeví jeden konkrétní zajíc, který vždy stejným trikem přežije. Uprostřed pole totiž stojí jeden jediný tenký kovový sloupek. Zajíc prchá před orlem vždy ke sloupku, za který se postaví, a těžký orel tak v plné rychlosti nedokáže za sloup prudce zahrnout. Musí dosednout na zem kousek od zajíce a v tu chvíli se zajíc dává znovu na úprk k nejbližšímu remízku. Než těžký orel ze země vystartuje, je ušák dávno v bezpečí.

V jisté zoologické zahradě chtěli povzbudit gepardy k větší aktivitě a do výběhu jim instalovali umělého králíka na dlouhém táhlu podobně jako na chrtích závodech. Králík vyrážel ze své umělé nory dvakrát denně v přesný, předem nastavený čas a od gepardů se čekalo, že se poženou za ním. Jenže gepard se velmi rychle naučil poznat onen přesný čas a chvíli před startem králíka už čekal u nory. Jakmile králík vyrazil, gepard ho s minimální námahou srazil a bylo po honičce. Zaměstnanci zoo se tedy pokusili gepardy přechytračit tím, že zrušili přesný čas startu králíka a raději na opačný konec výběhu dali fotobuňku. Jakmile gepard přerušil fotobuňku, z opačné strany výběhu vyrazil králík. Jenže gepardi ve výběhu byli dva a tak brzy přelstili mechanismus tak, že si rozdělili práci. Jeden z nich čekal na králíka u nory, zatímco druhý šel fotobuňku přerušit.

Sameček papouška kakadua bílého měl zvláštní schopnost unikat ze svojí klece, pokud chovatel zapomněl v zámečku v mřížových dveřích klíč. Tehdy kakadu, jakmile se chovatel nedíval, protáhl nožku mříží, otočil klíčem v zámečku, čímž ho odemkl. Kakadu si vzal do vnitřku klece klíč, pak i zámeček a pak už jen stačilo několikrát zapracovat zobákem na drátěné západce, která se nadzvedla, a dveře se otevřely.

Irského vlkodava, který dělal doma loužičky, trestal jeho pán tím, že mu do loužičky namočil nos. Loužičky se tím sice nikterak neomezily, zato vlkodav se naučil zajímavý rituál. Jakmile udělal loužičku, tak si do ní s vlkodavím klidem sám namočil nos a pak v klidu odešel.

Samečkové kroužilek (čeleď *Empididae*, drobné dravé mouchy) dávají samičkám před spářením zásunbní dar. Kvalita daru pak rozhoduje, jestli samička svolí k páření. Samečkové různých druhů kroužilek přistupují k tomuto úkolu s různou rafinovaností. Ti nejprostší dávají samičce jako zákusek zabitou mouchu. Ti „rafinovanější“ mrtvou mouchu ozdobně zabalí do jakési pavučinky, což jim pak dává dost času spářit se se samičkou v době, kdy dárek rozbaluje, a zbytečně nečekat, zda se jí bude moucha líbit. Ti ještě pokročilejší přistupují k „hanebnému triku“ a do silného pavučinkového obalu dají třeba i nejedlý kamínek. Zatímco se nadšená samička probírá vrstvami ozdobného balení, sameček se s ní nenápadně spáří a od podvedené samičky uletí. Posledním stadiem vývoje tohoto kroužilčího zvyku je nic neskrývat a jako pravý gentleman hrát s otevřenými kartami. Takže samečkové těch nejpokročilejších kroužilek už samičkám, které by zřejmě pod obaly stejně čekaly nejedlý kámen, pletou z oné pavučinky ozdobnou dečku a podle její kvality se samička rozhoduje.

Nejeden z nás, kteří jsme strávili dny, měsíce a roky svého života snahou zvířata něco naučit, si teď možná nad příklady povzdechne „Potvory zvířecí rafinovaný! Co všechno se naučí, když to po nich člověk nechce! Ale když se mají v tréninku trochu zamyslet, když mají jednou ukázat svoji inteligenci na něčem užitečném, tak se tváří nechápavě a člověk aby jen ztrácel nervy!“ Ano ano, i já jsem si kolikrát právě takhle povzdechl. Ale možná bychom se místo vzdychání měli tomu procesu zvířecího učení podívat na zoubek. Pojdme si tedy nejprve způsoby učení všech živých tvorů včetně člověka rozčlenit na jednotlivé kategorie. A aby se naše knížka nestala až příliš vědeckou, vybereme jen ty hlavní typy učení, které mají (podle mého názoru) význam v tréninku zvířat.

Zcitlivět či otupět

Dvěma úplně nejprimitivnějšími způsoby učení každého živého organismu je „stát se na něco citlivým“ nebo naopak „stát se vůči něčemu zcela otupělým“. Odborně se tento proces nazývá **sensitizace** (zcitlivění) a **habituační** (tedy v podstatě navyknutí). Jsou to dva procesy, které nevyžadují žádné velké intelektuální nadání. Jsou ho schopny v podstatě všichni živočichové a probíhá bez jejich snahy a při jakémkoliv stresu. Nervová soustava živočicha tu v podstatě vykonává práci za něj, ať živočich chce nebo nechce...

Pro příklady nemusíme chodit daleko. Vždyť i my lidé si dnes a denně procházíme oběma procesy. Stačí zapnout rádio... „Globální oteplování nabírá na rychlosti a do konce století stoupnou hladiny oceánů o neuvěřitelných... teroristé někde daleko od nás způsobili smrt stovek lidí, které jsme neznali... zemětřesení v daleké neznámé zemi způsobilo humanitární katastrofu...“ Dnes a denně na nás sdělovací prostředky valí tolik tragických zpráv, až nás proti hrůzám, které se nás přímo netýkají, dokonale habituuují. Jakmile tragická zpráva zazní, dostávají uši a mozek „habituační záklopku“. Tohle bohužel není dobře! Ale je to klasický, byť smutný, příklad.

Na jiné podněty z rádia se naopak můžeme s každým dalším přehráním víc a víc zcitlivovat, tedy sensitizovat. „Under my umbrella, ella, ella, ee, ee, e...“ Vzpomínám si, jak se tahle písnička od Rihany stala jedno léto rádihitem číslo jedna a hráli ji snad každou hodinu. Je to už mnoho let. Moje kamarádka to léto brigádničila u pokladny v supermarketu, kde celý den hrálo nahlas rádio.

Bez možnosti utéci si tuhle hitovku z éteru vychutnala snad stokrát denně. Dodneška dostává při jejích prvních tónech psotník. Přitom poprvé se jí skladba snad i líbila, pak si jí nevsímala, pak už se jí snažila nevsímat a pak už se to prostě nedalo vydržet. Bez ohledu na vlastní vůli se na písničku sensitizovala a dodneška jí už při prvních tónech naskakuje husí kůže.

Zástupci stejného druhu, dokonce příbuzní, se mohou na stejnou věc ve stejnou chvíli habituovat i sensitizovat. Klasickým, často uváděným příkladem je reakce člověka na zvuk knihy spadlé na podlahu – pokud je hlasitost na poprvé příliš velká a člověk se jí lekne, bude k tomuto zvuku sensitizován a bude se dost možná lekat i při stále slabších zvucích dopadající knihy. Pokud ale první dopad nebude tolik hlasitý a u posluchače úlek nezpůsobí, bude se nervová soustava posluchače habituovat a on nebude reagovat ani na stále hlasitější dopady včetně takové intenzity, která by ho napoprvé sensitizovala. Ale habitace a sensitizace mohou být ještě mnohem záluďnější. Kdo mi nevěří, ať porídí svým dětem céděčko písniček do auta. První přehrání se líbí dětem i rodičům, druhé taky, třetí není špatné, ale dál už... „Děti, proboha, copak vás ještě pořád ty písničky z pohádek baví?! Vždyť už to hraje celou dovolenou pořád dokola! Nechcete už něco jiného?!“ Nechtějí a nechtějí, pravděpodobně se učí celé céděčko nazpaměť. Jejich nervová soustava se ještě nehabituovala a pořád nachází v písničkách i po několika desítkách přehrání něco, co za to stojí. Zato chudák rodič se dokonale sensitizoval a už jen toužebně čeká, kdy nakonec zblbne a přestane vnímat.

Jak vidíte, subjekt sám si nemůže příliš rozhodnout, na co se sensitizuje a na co habituuje. Jeho nervová soustava jako by pracovala za něj a on byl jejím otrokem. Pokud bychom si tedy měli sensitizaci a habituaci jako dva nejjednodušší způsoby učení nějak krátce charakterizovat, tak asi takhle: **Odehrávají se TEĎ A TADY, nevyžadují od živočicha vědomé soustředění a fungují v jakémkoliv stavu stresu.**

Zprávy „natlučené do hlavy“

Ve výčtu způsobů učení podle stoupající intelektuální náročnosti bychom si hned za sensitizaci a habituaci mohli zařadit **klasické (jinak též pavlovovské) podmiňování**. I tohle je proces, který nevyžaduje vlastní uvědomělou akci živočicha. Ale rozhodně už vyžaduje jeho plné vnímání. S pomocí klasického

podmiňování se u živočicha tvoří **podmíněný reflex**, kterým se spojuje něco, na co je živočichovi vrozeno reagovat (nepodmíněný podnět) s něčím, na co živočich až doposud neměl důvod reagovat (neutrální stimul). Onen původní neutrální stimul se tímto spojením stává podmíněným podnětem, což znamená, že živočich na něj bude v budoucnu už automaticky reagovat stejně jako na onen původní podnět nepodmíněný.

Vzpomeňme si na některé slavné pokusy s podmíněnými reflexy. Zvoneček profesora Pavlova, který zvonil psovi před jídlem (neutrální stimul), si pes spojil s potravou (nepodmíněný podnět) a při jeho zvuku slinil – zvuk se stal podmíněným stimulem. Při jiném, dosti slavném (a podle mě i dosti drsném) pokusu profesora Watsona si batole „malý Albert“ spojilo neškodného laboratorního potkana s hlasitou ránou kladiva na kolejnici a od té chvíle se bálo nejen potkana, ale i všech dalších chlupatých objektů. I nás osobně učí život neustále novým podmíněným reflexům, kdy reagujeme na nejrůznější barvy, alarmy, vůně či slova díky jejich spojení s něčím známým. I my jako bychom tedy byli Pavlovovými psy či Watsonovými malými Alberty v jedné velké laboratoři života.

Síla klasického podmiňování, tedy tvorby podmíněných reflexů, je v tom, že i jich (stejně jako habituace a sensitizace) je schopná většina živočichů a i ony probíhají v jakémkoliv stadiu stresu. Na rozdíl od habituace a sensitizace však musí být živočich schopen tyto stimuly vnímat a zaměřit se na ně. Pavlovův pes musel slyšet zvoneček a uvědomovat si ho, stejně jako přicházející jídlo. Malý Albert se v okamžiku úderu na kolejnici musel dívat na laboratorního potkana a vnímat, že je to chlupatý bílý živočich s červenými očima. To dělá z klasického podmiňování onu „trochu vyšší formu učení“, i když ve srovnání s tím, co skutečně dokáže mozek zvířete, je to ještě slabý čajíček. Pojdme si tedy klasické podmiňování krátce charakterizovat: **Odehrává se TEĎ A TADY, od živočicha nevyžaduje jeho vlastní akci, ale vyžaduje vnímání toho, co se děje kolem. Probíhá i při vysokém stresu.**

Popíšme si ještě jednou výše zmíněný Watsonův experiment s malým Albertem. Malé dítě na počátku pokusu nevykazovalo nejmenší známku strachu z laboratorního potkana, ba ani z jiných chlupatých zvířátek. V experimentu však ve chvíli, kdy se dítě soustředilo pohledem na hlodavce, uslyšelo silnou ránu do kolejnice a leklo se. Po několika opakováních začalo strachem plakat už při pouhém spatření potkana bez jakéhokoliv zvuku. Jenže to nebylo všechno. Malý Albert se po pokusu s potkanem začal bát i řady dalších

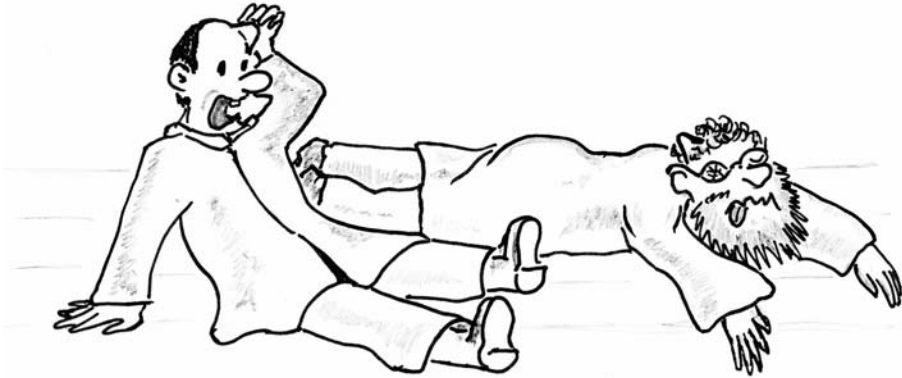
chlupatých tvorů a předmětů – psíka, opičky, králíka, Santy Klause, dokonce i vyčíněné tulení srsti. To už nebyl jen podmíněný reflex – Albert si malého bílého chlupatého tvora tzv. generalizoval na všechny chlupaté tvory obecně.

Generalizace čili zobecnění je důležitý způsob učení všude tam, kde je třeba přenést naučenou dovednost do praxe. Použít to, co jsme se naučili v jedné situaci v situaci jiné. Například reagovat na stejný podnět od dvou různých trenérů. Jakkoliv se nám lidem může zdát generalizace jako primitivní záležitost, v živočišné říši není zas tak automatická. Vždyť v tréninku zvířat přímo existuje pojem „syndrom nového bazénu“, který říká, že při tréninku v novém místě či nové situaci nemůžeme od zvířete čekat stoprocentní výkon, ale máme se vrátit spíše „o krok zpátky“. Co tedy taková generalizace vyžaduje od intelektu živočicha? Stejně jako předchozí způsoby se **odehrává TEĎ A TADY. Stejně jako předchozí způsoby učení probíhá i při vysokém stresu. Vyžaduje ale vnímání nového podnětu nejen jako celku, ale i jeho částí a jejich podobností s dalšími podněty.** Živočich musí být schopen poznat, že tohle a tohle si je nějakým způsobem podobné. A tím pádem tu už jsme proti klasickému podmiňování o kategorii výš.

Začínáme se učit „složitosti“

V našem výčtu typů učení se konečně dostáváme ke způsobu, který nás, kdo trénujeme zvířata, tolik baví. A tím způsobem je **operantní podmiňování**. Je to ten skvělý způsob učení, s jehož pomocí naučíte papouška odpovídat na pozdrav, psa otírat packy o rohožku, kočku mačkat klávesy klavíru. A není to jen nástroj k naučení triků, ale způsob, jak naučit téměř kohokoliv cokoliv. Základem operantního podmiňování je to, že živočich musí nejprve udělat svou vlastní akci, kterou si musí uvědomovat. Tím se liší operantní podmiňování od klasického, ve kterém živočich jen čeká, co mu svět nadělí. Zatímco malý Albert ve výše popsaném experimentu nemohl nijak ovlivnit, jestli pan profesor udeří do kolejnice či ne, v operantním podmiňování by mohl svým chováním odvrátit problém, nebo dokonce získat odměnu.

Tak víte co? Buďme vůči panu profesorovi trochu zlomyslní a zkomplikujme mu pokus tím, že necháme malého Alberta jednat operantně. Představme si například tohle: malý Albert už po pár pokusech zjistí, že ho v experimentální místnosti nečeká nic hezkého. Jakmile tedy pozná místnost, začne hrozně

*Kolego, pokud bychom ten pokus ještě někdy opakovali,
tak chci mnohem **menšího** Alberta a mnohem **větší** kladivo!*

plakat a je vyneseno ven, aby se uklidnil. Tím se zbavil hrozícího problému – té velké rány do kolejnice. Jeho chování bylo úspěšné, bylo tzv. posíleno zbavením se problému. Odborně pojmenováno jde o tzv. negativní posílení (negative reinforcement). Při návratu do místnosti začne Albert „kupodivu“ plakat znovu a tak je znovu vyneseno, aby se uklidnil, a tak pořád dál a dál. „Takhle ten pokus neuděláme! Proč tak hrozně brečí, vždyť jsme ani nezačali?“ říkají si všichni kolem. No zkrátka proto, že posílení (reinforcement) je proces, kdy se zvyšuje pravděpodobnost onoho úspěšného chování. A Bertíkův řev byl úspěšný – byl posílen zbavením se problému.

Pojďme panu profesorovi komplikovat pokus ještě více – malý Albert se už naučil pokusnou místnost úplně bojkotovat a začíná hrozně křičet, kdykoliv se ho maminka pokusí pronést dveřmi dovnitř. Nešťastný pan profesor dává plačícímu Bertíkovi cukrátko, aby se uklidnil..., a ono to funguje, mrňous si cumlá a nekřičí. „Až dojí, můžeme jít dovnitř na pokus,“ říká spokojeně pan profesor. Jenže chyba lávky. Prcek dojedl a dal se do křiku, takže dostal další sladkost..., a tak pořád dál. V tomhle příkladu se totiž pan profesor dopouští tentokrát pozitivního posílení (positive reinforcement), protože mrňousek získal dobrotu ve chvíli, kdy křičel. Nezabíval se problému, ale naopak získal výhodu (proto pozitivní) a jeho chování se tím opět posílilo.

A je tu i další možnost, jak panu profesorovi pokus operantně zhatit – malý Bertík zjistil, že pokud se podívá na laboratorního potkana, ozve se rána do

kolejnice. Nepodává se ale podmíněnému reflexu, jedná operantně a ví, že silná rána je tu následkem jeho pohledu na potkana. Rána je tzv. pozitivním trestem (positive punishment), kdy získal za svou akci něco nepříjemného. A tresty snižují pravděpodobnost chování..., takže Bertík se jednoduše bude dívat někam jinam nebo zavře očička. A pan profesor si může znovu zoufat, že experiment nelze udělat.

Na našich smyšlených příkladech s malým Albertem jsme si tedy vyjmenovali dva možné následky posilující (pozitivní a negativní posílení) a jeden potlačující (pozitivní trest). Logicky nám tu chybí ještě negativní trest (negative punishment), tedy akt, kdy by Bertík svým chováním přišel o něco příjemného. Tedy například by mu kvůli křiku odešla maminka nebo by mu frustrovaný pan profesor sebral ten bonbon, co mu dal. Ale víte co, já mám chuť netrestat chudáka Bertíka, ale pana profesora. Takže negativně potrestejme nápady pana profesora ztrátou Bertíka – maminka se konečně po všech těch komplikacích rozhodne svoje dítě nikomu na pokusy nepůjčovat a pan profesor ztrácí základní potřebu k pokusu na malém Albertovi – malého Alberta. To by mohlo celkem efektivně snížit pravděpodobnost, že bude chtít stejnou věc opakovat na malém Kájovi či malé Maruše.

Tak co, umíte si představit, že by se panu profesorovi jeho pokus takhle zkomplikoval? Ale určitě ano. Ono totiž klasické a operantní podmiňování, byť funguje každé jinak, krácejí v praxi tak nějak ruku v ruce. Ale jak to, že při skutečném experimentu s malým Albertem se profesoru Watsonovi jeho experiment „operantně nezkomplikoval“? Jak to, že skutečný malý Albert nezačal zavírat očička před potkanem, ani si nevytvořil jinou strategii? Možná proto, že to bylo maličké dítě ve věku, kdy sotva sedělo. A také proto, že experiment uváděl Bertíka do tak velkého stresu, kdy si nedokázal příliš uvědomit, co dělá. Operantní podmiňování je totiž prvním způsobem učení v našem výčtu, který vyžaduje vnímat sám sebe, své vlastní chování, svou vlastní akci. A je také prvním, při kterém velký stres procesu učení škodí.

Ano, aby se chování živočicha mohlo potlačit nebo posílit svým následkem (pozitivní či negativní posílení, pozitivní či negativní trest), musí živočich své chování vnímat. Musí vědět, co právě dělalo jeho tělo nebo jeho smysly. A aby to věděl, nesmí být v příliš těžkém stresu. I proto si asi umíme představit, jak by dvouletý Bertík operantně trápil pana profesora, zatímco maličkého Bertíka ve věku pár měsíců „pavlovovsky“ trápí pan profesor. Operantní podmiňování bychom si tedy mohli charakterizovat tak, že se odehrává **TEĎ A TADY, ale**

vyžaduje vnímat i sebe sama a být soustředěn na svou akci. Z toho důvodu probíhá operantní podmiňování jen do určitého stavu stresu. Koneckonců, vždyť i my svůj vlastní stres popisujeme slovy „já už ani nevím, co dělám,“ nebo „já už jsem úplně bez sebe.“ Vždyť vlastně „ztráta sebekontroly“ není nic jiného, než překročení hranice stresu, za kterou už živočich nepracuje operantně.

Výlety do vzpomínek

Tak už se pomalu začínáme dostávat k formám učení, které se odehrávají i „mimo tento čas a prostor“. Ne, nebude to žádná mystika. Zkrátka jde jen o způsoby učení, kvůli kterým je třeba také trochu zavzpomínat nebo myslet na budoucnost.

Způsobem učení, který nás obvykle pobaví, je **učení nápodobou čili tzv. mimikry**. Ne nadarmo se tomuhle způsobu, kdy jeden živočich získává dovednosti napodobováním druhého, říká „opičit se“. Právě opice a jejich příbuzní jsou totiž v opičení úplní mistři. Při veterinárním tréninku v zoologických zahradách není výjimkou to, že co postupně (a operantně) naučíte jednoho primáta, to ten druhý odkouká. Základní pozice na mříži mezi chovatelem a primátem, nastavení ramene na injekci, práce s hlavolamem..., to všechno zvládnou tihle naši příbuzní odkoukat jeden od druhého. Ale nejen to. Oni to zvládnou odkoukat i od nás! „Teď nastav tohle rameno, rozumíš? A teď nožku, teď zádička..., podívej, tenhle klíč se dává do téhle dírky a takhle se tím otáčí,“ tak opravdu může vypadat monolog chovatele směrem k orangutanovi, který se dívá na člověka a opakuje po něm. Přitom ale opičení není jen výsadou opic a lidoopů. Mláďata mnoha druhů zvířat napodobují ve svém vývoji rodiče a získávají tak rychle jejich dovednosti. A nejde jen o chování přirozené. Například mláďata lachtanů v pražské zoo začnou vždy ve věku několika měsíců napodobovat své rodiče Abebu a Melouna a během jejich vystoupení se snaží opakovat jejich cviky.

Tak dobře, lachtanci napodobují lachtany, orangutani napodobují chovatele..., ale co myslíte, dokázal by takový malý lachtánek napodobit chovatele místo svého druha stejně dobře jako orangutan? Bylo by možné, aby člověk ukázat lachtanovi na svém vlastním lidském těle „teď nastav tohle rameno, teď se takhle otoč, podej mi tuhle ploutvičku, jako já podávám ručičku?“ No, moc bych na to nesázel, a přitom lachtaní inteligenci proti orangutaní

nijak nepodceňuji. Problém tu není v inteligenci, ale v podobnosti našich těl. Napodobování totiž vyžaduje, na rozdíl od dříve uvedených způsobů, vnímat podobnost mezi sebou a tím druhým. Mozek tu vlastně zpracovává informace o dvou tělech naráz. Ten, kdo se učí nápodobou, musí vědět, že „tahle moje končetina odpovídá téhle jeho končetině, tenhle jeho pohyb se opakuje tímhle mým pohybem“ atd. Tím pádem, čím podobnější ta dvě těla budou, tím snadněji se dá vše pochopit a přeložit. Ano, dnes známe způsoby, jak učit třeba psa napodobit, co mu ukázal psu nepřiliš podobný člověk. Ale rozhodně to není způsob pro začátečníky (psovody ani psy).

A nápodoba není jen o dvou tělech, ale i dvou časech. Žák napodobuje TEĎ A TADY to, co mu jeho učitel předvedl DŘÍVE A TAM (byť to mohlo být před vteřinou o dva kroky vedle). Takže pokud bychom si měli nápodobu charakterizovat tak, jako výše zmíněné způsoby, bylo by to asi takhle: **Zpracovává informace o dvou tělech na dvou místech a vlastně i ve dvou časech. Vyžaduje vnímat nejen sebe sama a své chování, ale i toho druhého, jeho chování a hlavně podobnost mezi oběma. A protože tohle není nic snadného, bude nám učení nápodobou probíhat jen do určité úrovně stresu.**

Aby byla nápodoba ještě trochu složitější, přiznejme si, že podle „zadaného úkolu“ může být různě obtížná. Jeden živočišný druh od jiného se například určitě snadněji naučí stejnou únikovou trasu z uzavřeného prostoru než zamávání končetinou. Stejně tak se nemusí živočich učit jen „co dělat“, ale také „co nedělat“. Zkrátka oněch různě těžkých nápodob je celá řada a nemůžeme je házet do jednoho pytle. Ale nebudeme se nad nimi ani zdržovat a místo toho se pojdme soustředit na další, asi nejpokročilejší typ učení.

Výlety v časech a prostorách uvnitř vlastní mysli

A po našem pomyslném žebříčku jsme dostoupali do nejvyšších pater. Tady najdeme **tzv. učení vhladem** – vrcholně zajímavý způsob, který právě člověk rozvinul do maximální dokonalosti. Kromě člověka byl tento způsob učení prokázán i u několika dalších živočišných skupin a u dalších to nemůžeme vyloučit..., byť prokázat se ho zatím nepodařilo.

Učení vhladem znamená podívat se na situaci kolem sebe, sám pro sebe si popsat, čemu slouží ta která věc, vzít v úvahu zkušenosti z minula a najednou udělat „Aha!“ a vytvořit řešení. Ten moment „velkého AHA!“ bývá pro vnější-

ho pozorovatele nezapomenutelným okamžikem. Očitý svědek mi popisoval, jak z výběhu jedné zoologické zahrady v USA uprchla panda velká (ten zdánlivě miloučký kulaťoučký černobílý medvídek, který je ale pořád medvídek, a tak není dobře, když si chodí po cestách zoo v návštěvní době). Zoologická zahrada postavila pandám nový, krásný a nákladný výběh s nejrůznějšími prvky pro oživení. „Poslyšte, nad tím vstupem do výběhu je ta větev moc nízko. Pandě stačí dát zadní nohu sem, přední sem, trochu se podepřít a rychle se natáhnout... a bude venku,“ varovali zaměstnanci zoo kolegové z jiných zahrad. „To je nesmysl, na to nemůže přijít,“ zněla odpověď a první týdny daly chovatelům za pravdu. Pak, po několika týdnech až měsících, v den, kdy desítky návštěvníků sledovaly milou pandu ve výběhu, přišel „moment AHA!“. Panda seděla na zadku u hromady bambusu, přežvykovala ho a mimoděk se dívala do místa u vstupu do výběhu. Najednou její obličej ztuhl, oči se zaostřily a jako by to v hlavě udělalo „cink“ (pro některé svědky snad i slyšitelné). Panda upustila nedojedený bambus na zem a přímou trasou se vydala k místečku, kde byla „ta větev moc nízko“. No a tam už jí, přesně podle prorocství, stačilo jen „dát zadní nohu sem, přední sem, trochu se podepřít a rychle se natáhnout... a byla venku.“

Podobných historek zná každý, kdo denně pečuje o zvířata, určitě více. V tu chvíli by nikdo z nás nepochyboval, že právě tohle byl ten vhled, ten moment AHA, kdy panda spojila všechno dohromady a přišla na to. Přesto z pohledu vědy nezmění takhle historika nic na tom, že u pandy ještě schopnost učení vhledem nebyla prokázána. Nikdo totiž neví, zda v době beze svědků už na trase netrénovala.

Přijměme ale na chvíli myšlenku, že panda tuhle trasu zatím nezkoušela a že tím pádem tohle byl vhled. Co všechno by se muselo odehrát v pandí hlavě těsně před tím, než to v ní udělalo „cink“ a přišlo poznání? Musela by si prohlédnout inkriminovaný roh výběhu (v současnosti) a na základě toho, co se už naučila a zvládla (v minulosti), si v tom rohu výběhu představit sebe (v budoucnosti). Musela by vidět sama sebe jakoby shora, jako by teď byla někým jiným, kdo v počítačové hře naviguje virtuální pandu lesem překážek. Na konci té hry by se v duchu malá virtuální panda dostala ven..., a tehdy by to v hlavě pandy skutečné udělalo „cink“ a plán by byl hotov.

Nás, kdo pracujeme se zvířaty, uvádějí podobné situace v úžas. A často také k pocitům frustrace, pokud ta nečekaně geniální zvířecí mysl nemíří k ničemu jinému než k útěku, loupežím dobrot a jiným „alotriím“. Schopnost učení

vhledem byla pravděpodobně tím, umožnilo bonobům z příkladu na začátku kapitoly spojit bambusové kousky do jedné dlouhé tyče a po ní utéci. Je to ta schopnost, díky níž dokáže orangutan přes mříž nenápadně okrást chovatele o propisku a pak ho vydírat o výkupné: „Vrať mi tu propisku, dám ti rozinku! Cože, ty ji rozebíráš? Tak dobře, tak rozinka za pérko, rozinka za tlačítko, rozinka za náplň, rozinka za pérko... Počkej, pérko už jsi mi jednou vracel, okamžitě přestaň krást, co jsi mi už jednou vrátil!“

Není vám divné, že jsem zatím uvedl jen příklady od našich nejbližších příbuzných, lidoopů? Copak u jiných zvířat nic takového není, copak pes nic vhledem nevymyslí? To bohužel dnes ještě s jistotou nevíme, jakkoliv to ale nemůžeme vyloučit. Znal jsem dvojici německého ovčáka a boxera, kteří jeden na druhého dělali „promyšlené nachytávky“. Pokud například boxer za domem kousal kost z bývolí kůže, vyrazil ovčák k plotu, kde, zdánlivě bez jediného důvodu, předvedl parádní vyštěkání chodce na ulici. To, že po ulici nikdo nešel, nevadilo, protože účel byl úplně jiný. Boxer za domem uslyšel štěkot, upustil kost a rozběhl se k plotu přispět svojí troškou k obraně domu. Než zjistil, že není proti komu štěkat, oběhl ovčák z druhé strany dům a nehlídanou kost mu sebral.

Učení vhledem je zkrátka úžasná věc, ale není to jistota. U většiny živočišných druhů nebyla jednoznačně prokázána, jakkoliv ji nemůžeme vyloučit a dnes a denně vidíme příklady, které nám „lidem od zvířat“ jako jednoznačný vhled připadají. Vždycky je ale sázkou do loterie, komu to v mozku udělá „cink“ a komu ne. Tohle nikdy nemůžeme dopředu vědět. Vytvořit si vhled vyžaduje brát naráz v potaz události ve dvou až třech časech a minimálně na dvou místech. My lidé jsme z vhledu udělali svoji doménu, ve které porážíme ostatní živočichy. A abychom si ten okamžik, kdy to udělá „cink“ co nejdříve pojistili, máme na to spoustu pomůcek. Popisujeme věci slovy, tvoříme si plány a schémata, používáme různý čas a symboly pro důležitost.

I celá tato knížka s tisíci slovy je tu proto, aby vám, milí čtenáři, usnadnila příchod vhledu. Je tu proto, aby ten okamžik „AHA momentu“, ta chvíle, kdy to udělá „cink“ a v hlavě se usadí nová informace, přišla co nejjistější cestou. Mám v hlavě nějaký cíl, seznam myšlenek a informací, o kterých bych si moc přál, abych je na konci knížky sdílel i se čtenářem. A za tím účelem jsem si vytvořil nějaký plán a všechna ta slova mezi začátkem a koncem knížky jsou jen způsobem, jak se snažím svůj „plán tréninku čtenáře“ naplnit. Snažím se jít po malých a přijatelných krocích úplně stejně jako v tréninku zvířat, abych

svého cíle dosáhl na „skoro sto procent“. Ano, mohl bych napsat knížku s jedinou stránkou a na té by bylo napsáno: „Přijďte si na všechno sami.“ A několik čtenářů (ale určitě ne těch kýžených sto procent) by si jistě na všechno přišlo samo, včetně toho, že knížka s jedinou stránkou a bez informací nestojí za koupi. Přesně tak jako špatný tréninkový plán, kladoucí moc velké nároky na trénované zvíře, nestojí zvířeti za námahu.

Schválně říkám „kladoucí moc velké nároky.“ Ono totiž, jak jsme si ukázali výše, každý způsob učení má své výhody a nevýhody, s každým se dostaneme jinak daleko a každý klade jinak vysoké nároky. Tak víte co? Pojďme si konečně udělat takovou malou přehlednou tabulku všech uvedených typů učení (viz následující dvoustrana), ale znovu připomínám, že zdaleka neuvádím všechny, které existují. Dobře si tabulku prohlédněte a pak se můžete pustit do prvního úkolu na zamyšlení.

Úkoly pro chytré hlavy

Tak, udělali jsme si jakýs takýs přehled a teď nás čeká první samostatný úkol. Přečtěte si následující věty, které jste určitě i vy už tolikrát slyšeli (nebo sami řekli) v souvislosti s vašimi zvířaty. Pak se podívejte na tabulku a doplňte si, na jaký způsob učení se věta spoléhá. Jak velkou inteligenci by zvíře muselo prokázat a jak velkou šanci na úspěch (nebo na pravdu) má ten, kdo větu vyřkl?

Příklad:

„Dej tomu psovi čas, on si zvykne.“ – V jaké situaci se v našem pejskařském světě tahle věta objevuje? Například ve chvílích, kdy pes oddělený v kotci vedle cvičáku žalostně štěká, aby byl vypuštěn ven. Nebo tehdy, kdy se pes něčeho bojí, ať už bouřky nebo ostatních psů v malém uzavřeném prostoru. Tahle věta počítá v zásadě s habituací, tedy jedním ze dvou nejprimitivnějších způsobů učení, který zvládne většina živočichů. Tím pádem by to měl samozřejmě zvládnout i pes... Jenže bohužel, jak už bylo psáno výše, zda si živočich zvykne (habituuje se), nebo se zcitliví (sensitizuje se), o tom rozhoduje jeho vnitřní nastavení, a to se liší kus od kusu. Nikdo zvenčí nevidí do psí mysli a není tedy vůbec jisté, že si ten pes opravdu jen tak bez pomoci člověka zvykne. Možná to vyjde a on se habituuje. Možná to ale nevyjde a pes se naopak sensitizuje. To bohužel dopředu opravdu nevíme.

Způsob učení	Co je to?	Časový úsek, který živočich vnímá	Místo, které živočich vnímá	
Habituační/ Sensitivizační	Navyknutí si na podnět/ Zcitlivění vůči podnětu	Okamžik TEĎ	TADY	
Klasické (pavlovovské) podmiňování	Původně bezvýznamný podnět získá nový význam tak, že se pevně spojí s jiným, významným podnětem	Okamžik TEĎ	TADY	
Generalizace	Zobecnění si informace o jednom podnětu na ostatní, jemu podobné	Okamžik TEĎ	TADY	
Operantní podmiňování	Učení se z následků vlastní vědomé akce	Okamžik TEĎ	TADY	
Napodobování (mimikry)	Učení se novinkám napodobením druhého živočicha	Okamžik TEĎ + nedávná minulost	Dvě těla a dvě (byť třeba blízká) místa	
Učení vzhledem	Pochopení světa kolem v souvislostech a vytvoření vlastního plánu	Minulost + současnost + budoucnost	Vnímání i několika míst a těl naráz	

	Vyžaduje soustředění na...	Omezuje ho vysoký stres?	Výhody a nevýhody
	Nic.	ne	Primitivní způsob učení vlastní všem živočichům. Naučí ale jen jednoduchou informací a není předem spolehnutí na to, zda dojde k sensitizaci nebo habituaci – o tom rozhoduje vnitřní nastavení živočicha.
	Nový, dříve bezvýznamný podnět. O starém, významném podnětu, se kterým si ho spojuje, musí alespoň vědět.	ne	Vytváří hluboce zapsanou a vůlí neovladatelnou reakci na podnět a funguje i při vysokém stresu. Často se ale spojuje i nepříjemnými pocity a s něčím, co původně nebylo v plánu. Nehodí se pro složité dovednosti.
	Na nový podnět a jeho podobnost s ostatními.	ne	Dokáže naučené informace o jednom podnětu převést i na další podněty tomu prvnímu podobné. Podle čeho si ale živočich bude zobecňovat, to záleží na jeho způsobu vnímání světa, jeho smyslech, vnímání detailů... Např. o papoušcích je známo, že díky svým smyslům pro detail zobecňují dost špatně.
	Vnímání vlastního těla, vlastních pohybů a následků této své vlastní akce.	ANO	První z jednoduchých způsobů učení, který se hodí pro složité dovednosti. Vysoký stres ho bohužel omezuje.
	Vyžaduje soustředěnost na sebe i toho, koho napodobuje. Musí vnímat podobnost mezi sebou a tím druhým, převést si jeho akci do svojí.	ANO	Hodí se pro složité úkony, a pokud živočich umí napodobovat, naučí se mnoho dovedností v krátkém čase (proto tak významný způsob v mláděcím věku). Nápodobou se ale živočich obvykle nenaučí chování úplně do detailu stejně, jako jeho vzor. Detaily se musejí dodělat jinými způsoby. Stres ho omezuje.
	Vědomí sebe sama, soustředění na vlastní akci. Soustředění na věci kolem sebe i zkušenosti z minula + představa o akci v budoucnu... prostě hrozně moc.	ANO	Vede k úžasným schopnostem a dovednostem. Lze se s ním naučit velmi složité úkony, vyžaduje ale klid a soustředění na mnoho věcí. My lidé jsme si učení vzhledem usnadnili tím, že jsme věci kolem sebe pojmenovali, dali do schémat atd..., díky tomu dojdeme ve vzhledu nejdál ze všech živočichů, ale na druhou stranu nás překlady do pojmů zdržují a zpožďují naše reakce.

A teď už se, prosím, zamyslete sami nad následujícími větami. Řešení (či spíše můj názor), se dozvíte za několik stránek:

Úkol č. 1: „Normálně mu řekni „čekej“ a zabouchni mu dveřmi před nosem. On z toho pochopí, že má zůstat venku.“

Úkol č. 2: „Ten hajzl mi to dělá schválně, aby mě shodil před ostatními v odělu.“

Úkol č. 3: „Drž ho pořádně, on se bude chvíli cukat, a až zjistí, že mu nic nepomůže, uklidní se a začne spolupracovat.“

Úkol č. 4: „Počkej, nenapovídej mu, nech ho to vymyslet.“

A ani já vám nebudu napovídat a nechám vás to právě teď vymyslet. A dám vám na to čas – přesně na jeden příběh.

Miranda a Anička

Už vám někdy někdo zatleskal? A jak vám při tom bylo? Mně osobně je vždycky skvěle. Patřím do té skupiny lidí, kteří si potlesk rádi užívají, kterým dodává energii do další práce, pro které je odměnou za jejich snažení. My lidé se vlastně, pokud jde o potlesk, dělíme do dvou kategorií. Ta větší, do které patřím i já, ho vnímá jako odměnu a známku uznání. Ta

druhá vnímá potlesk spíše jako zprávu: „Právě teď se na mě všichni dívají. To bude průšvih!“ A v tu chvíli namísto příjemných pocitů přichází nervozita a dotyčný už nemá nejmenší chuť pracovat dál pro další potlesk. „Rozejděte se, dívejte se jinam, tady není nic k vidění,“ jako by v tu chvíli podvědomě vykřikovali do svého okolí podobně, jako to dělají filmoví policisté při srocení davů. Ve svém předchozím zaměstnání „zooučitele“ jsem poznal dokonce několik kolegů, kteří dokázali připravit nádherné programy pro návštěvníky zoo a byli v nich úplně excelentní..., ale jen do prvního potlesku. V tu chvíli na ně dopadla tíha veřejné pozornosti a byl konec. Potlesk jejich výkon namísto odměny potrestal přesně podle jednoho ze základních pravidel tréninku zvířat: „O tom, co je trest a co odměna, rozhoduje reakce trénovaného živočicha a nikoliv trenér.“

Zatímco z nás lidí se většina nacházíme v kategorii „potlesk je odměna“, u zvířat to bývá naopak. To, že se potlesk spojuje s dobře odvedeným výkonem a případnou odměnou, nebývá snadné jim vysvětlit. Pro většinu zvířat je potlesk zkrátka rámus, který ještě ke všemu přichází obvykle ve chvíli, kdy se jim to nejméně hodí. Zvíře právě vyšplhalo na vysoký podstavec, stojí na zadních, leží na zádech či provádí jinou netypickou polohu těla..., v tuhle chvíli nechce být rušeno a „jako na potvoru“ zrovna v ten moment udělali všichni lidé v místnosti ten „rámus rukama“. V lepším případě si zvíře na potlesk zvykne a nevsímá si ho – tedy habituuje se. V případě horším se na něj zcitliví (sensitizuje se) a příště raději nezopakuje chování, při kterém na něj potlesk dolehl. Jen několik zvířecích rutinérů si dokáže spojit potlesk za svůj výkon s odměnou či radostí svého páníčka. K tomu už totiž potřebují podmiňování (klasické či operantní), anebo jiný, ještě pokročilejší způsob učení.

Fenka Miranda (pro známé Míra), kterou jsem spolu s její majitelkou Aničkou poznal na kladenském cvičáku, patřila do té kategorie, která se sensitizovala. Když v uzavřené místnosti uslyšela pět lidí naráz zatleskat, namísto poklony a děkovaček vděčným divákům „vzala kramle“ pryč ze dveří. Potlesk byl pro ní evidentně trestem. Jak to udělat, aby měla potlesk ráda? Nebo alespoň aby si ho nevsímala? Podívejme se na formy učení, které nám nabízí tabulka, a vezměme to od toho nejpokročilejšího. Mohli bychom se spolehnout na Mirandin geniální vhled a počítat s tím, že si někde za rohem řekne: „Počkat, počkat! Tohle je přece potlesk, to jsem viděla včera v televizi. A v té televizi tohle lidé dělali, když ta hezká

paní dozpívávala krásnou písničku..., tak to jí asi říkali, že se jim to líbilo. Já teď udělala pár krásných otoček a oni tleskali, takže to mě nechtěli zahnat, to mi děkují! Tak já to pro jistotu ještě ověřím. Jdu zpátky, jedna otočka, druhá, no jo, tleskají mi. Takže to je vážně za odměnu. Hurá, jsem pašák!“ Nějak takhle by musel vypadat vnitřní dialog v Mirandině hlavičce, aby pomocí vhledu zjistila, že potlesk je skvělá věc. Nevím jak vy, ale já bych se na to asi nespolehal.

Další možností by mohla být nápodoba, či „něco jako nápodoba“ (už jsme si řekli, že na téma napodobování druhého živočicha existuje spousta různě obtížných možností). V tomto případě bychom potřebovali druhého psa, který potlesk naopak miluje a kde se potlesk ozve, tam pes vběhne, aby tam ještě něco získal. Miranda by tohoto psa v klidu pozorovala a po nějaké chvíli by i ona přišla na to, že potlesk se jí vyplatí, pokud se bude chovat stejně. Jenže co bychom k takovému tréninku potřebovali? Toho druhého psa, který potlesk miluje, a Mirandu v takovém klidu, aby zvládla nápodobu. A nejenže nemáme toho psa, ale Miranda se při trochu hlasitějším potlesku hned natolik rozruší, že by nápodobu v tomhle stavu stejně nezvládla.

Další možností v pořadí je operantní podmiňování – Miranda by se krok za krokem naučila, že potlesk je vlastně podnětem k provedení nějakého cviku, za který dostává odměnu. Například: „Když při potlesku zůstaneš v klidném sedu, inkasuješ velkou odměnu. Pokud odejdeš do bezpečí, máš na to plné právo..., jen to bude bez odměny.“ Tohle by se dalo nacvičovat, ale musíme najít tu hraniční slabou intenzitu potlesku, od které Miranda neutíká, ale přitom ji vnímá. Mira by dostala nejen odměny, ale i možnost, jak tleskání zastavit, možnost ústupu do bezpečí, pozici pro vyjádření „já chci pracovat“. S většinou z toho by nebyl problém, kromě té hraniční nízké intenzity potlesku – ona totiž Miranda, jakmile se jednou lekne, tak potom nespolupracuje minimálně několik minut, spíš mnohem déle. Když jedinkrát „přestřelíme“, budeme mít problém pokračovat. Tak se raději podívejme, jaké další možnosti nám tabulka nabízí.

Generalizace – mohli bychom Miru naučit, že jiný zvuk, kterého se nebojí, ale který se potlesku podobá, znamená odměnu. Ona by si pak mohla tenhle zvuk zobecnit i na další zvuky a ve výsledku by se přestala bát i potlesku. To není úplně špatný plán, ale má jednu vadu – my Mirandě nevidíme do její psí hlavičky a už vůbec nevládneme citlivým

psím sluchem. Nikdo z nás tedy neví, jak by měl ten „podobný, ale příjemný“ zvuk vypadat. A je možné, že než na to metodou pokusu a omylu přijdeme, tak si Mira naopak zgeneralizuje strach z potlesku na všechny další zvuky, které vyzkoušíme. Tohle by mohlo dopadnout úplně opačně, než jsme chtěli. Tak pojďme raději na nějaký jiný způsob.

Klasické pavlovovské podmiňování – v tomto případě by potlesk pomyslně zastupoval Pavlovův zvoneček a my bychom Mirandě stálým opakováním „do zblbnutí“ vtloukali do hlavy informaci „zatleskají ti – dostaneš pamlsěk“. Proti Pavlovovu experimentu je tu však jeden rozdíl – Pavlovův pes se zvonečku předem nebál, a proto po jeho zvuku žral. Jestli ale Miranda uslyší potlesk o příliš vysoké hlasitosti, bude řešit jen svoje bezpečí a odměny žrát nebude. Ach jo.

A tím se vylučovací cestou dostáváme až k sensitizaci (což se Mirandě zatím v reálu stalo) a k habituaci (které naopak chceme dosáhnout). V tuhle chvíli by se člověku chtělo říci tu klasickou větu o habituaci: „Dej tomu psovi čas, on si zvykne.“ Jenomže jak vidíme, Miranda si zatím nezvykla, spíše se zhoršila, a tak musíme vzít habituaci z druhé strany. Jak nastavit situaci, aby se fenka místo zcitlivění tentokrát habituovala? Pracovat s ní na volno, dát jí aktivitu, která bude odplavovat její stresové hormony z těla ven a citlivě volit intenzitu tleskání natolik, aby o něm věděl Mirandin organismus, ale aby o něm skoro nevěděla její mysl. Miranda prostě něco dělá a tleskání tu prostě je, ale na takové úrovni, že nemá důvod se bát a za chvíli ho nebude vnímat.

S Aničkou jsme si rozdělili úkoly – ona si se psem hraje, já tleskám. Volíme základní intenzitu a rytmus tak, aby na výrazu Mirandy nebylo vůbec patrné, že tleskání řeší. Uši bude mít vpředu, pohled zaměřený na svoji majitelku. Bude to opravdu hraní, žádné cvičení, takže tu ani nebudou figurovat žádné pamlsky a povely. Mira má vlastně volno, jen si tu tak se svým člověkem nezávazně „blbne“. Do téhle jejich společné hry já tiše tleskám v pravidelném pomalém rytmu. Ten pravidelný rytmus (v našem případě po jedné vteřině) je důležitý, aby v té jednovteřinové pauze mezi jednotlivými tlesknutími stíhal Mirandin organismus odplavovat případné náznaky úleku. Ta pauza ale nesmí být zase moc dlouhá, aby jednotlivá tlesknutí nezněla jak „blesk z čistého nebe“. Chce to pravidelný předvídatelný rytmus, asi jako když váš spolubydlící na koleji večer pravidelně tiše chrápe a vy při tom v pohodě usnete. Kdo kdy zkusil

usnout vedle člověka, co nečekaně zachrápe v různě dlouhých intervalech a ještě se při tom dusí, ten asi ví, proč je pravidelný souvislý rytmus při habituaci důležitý.

Měli jsme ještě jedno pravidlo – pokud při mém souvislém rytmickém tleskání působí Miranda uvolněně, zesiluji zvuk (ale nechávám původní rytmus). Pokud po zesílení projeví Miranda jen náznak toho, že zvuk řeší (např. ucho dozadu), nechávám původní rytmus, ale zeslabuji zvuk a tichým zvukem pokračuji dál, než bude Mira zase uvolněná. Potom to zkusíme znovu, ale tentokrát budeme zesilovat opatrněji. Ve chvíli, kdy síla zvuku z jednoho tleskajícího člověka došla na maximum a rytmus je pořád stejný, přidá se druhý člověk, který ale rozmělní rytmus. Pro ten účel musíme zeslabit (podle pravidel shapingu Karen Pryorové, autorky knihy Svého psa nestřílejte!, jsme totiž přešli na jiné kritérium, takže v prvním musíme polevit). Pokud Miranda zvládá nízkou hlasitost v rozmělněném rytmu, zesilujeme zvuk a tak pořád dál. Vždy, když skupinka lidí dojde v tleskání na maximální intenzitu, přidá se další člověk, který rytmus ještě více rozmělní, ale zároveň se celá skupina ztiší a znovu postupně zesiluje.

Na konci tréninku jsme dosáhli toho, že pět lidí tleskalo hlasitě přesně v té intenzitě a rozmělněném rytmu, před kterými Mira na počátku tréninku utekla. Teď si ale potlesku nevšímala a dál si hrála. Pozor, to neznamená, že pokud teď zazní potlesk nečekaně jako „blesk z čistého nebe“, tak Miranda neuteče. Zesílení zvuku naráz z ticha by bylo třetí kritérium, a proto by bylo potřeba začít na nižší intenzitě. Ale to je otázka dalších tréninků.

Miranda byla pro mě jedním z prvních psů, u kterých jsme na tréninku místo cesty operantního podmiňování použili primitivnější habituaci. Tenhle jeden trénink určitě její problém nevyřešil, ale ukázal cestu, kterou dál pokračovat, pokud má člověk a pes k dispozici pár kamarádů, kteří dodrží pravidla a dokážou pracovat s rytmem a intenzitou zvuku. Tenhle trénink ukázal i to, že ke stejnému cíli mohou vést spousty cest, z nichž ta nejprimitivnější může být v dané chvíli nejlepší. Ale i když je ta cesta primitivní, nesmí se ošidit. Alespoň trenér u ní musí myslet stejně soustředěně, jako při kterémkoliv jiném postupu.

Zpátky k úkolům

Vyřešili jste si pro sebe příklady s větami ze samostatného úkolu? Ne, neřeknu vám teď správné řešení, protože jednoznačně správné řešení podle mě neexistuje. Kategorie, do kterých jsme si způsoby učení zařadili, jsou vynálezem člověka. Příroda na kategorie nehraje a není černobílá. Nicméně, jak už jsme si také řekli, ta spousta slov, pojmenování a popisů nám umožňuje se pravdě alespoň přiblížit. Takže já se o takové přiblížení teď pokusím. Říkejme tomu ale „můj názor“:

Úkol č. 1: „Normálně mu řekni „ČEKEJ!“ a zabouchni mu dveřmi před nosem. On z toho pochopí, že má zůstat venku.“

Tahle věta počítá s tím, že pes, který nezná lidskou řeč, pochopí význam nového slova z toho, co se kolem něho děje. Aby tohle pochopil po jediném opakování, musel by si po akci sednout a říci si: „Jak to celé bylo? On řekl „čekej“ a pak mi zavřel před nosem. Hm, tak to asi zavřel, abych tam nechodil, protože skrz dveře se chodit nedá... No tak já příště, jakmile to uslyším, zastavím a nikam nepůjdu.“ Tedy, pes by si musel tu akci celou zpětně probrat a použít **učení vhladem**. Tedy ten nejsložitější ze všech způsobů učení, který vyžaduje klid, soustředění a schopnost přehrávat si věci z minula a tvořit plán do budoucna. Tu schopnost, která zatím byla prokázána jen u několika málo živočišných druhů a u které se můžeme jen modlit, aby to v hlavičce udělalo „cink“ a všechno mu doklaplo. No, já osobně bych nespolehal, že to pes pochopí touto cestou, i když geniální zvířata se určitě objevují. Ale je tu i druhá možnost, jak informaci pochopit, a tou je, že se situace bude opakovat stále dokola, až se psovi úplně bezmyšlenkovitě zautomatizuje. Takové zautomatizované schéma chování a bezmyšlenkovité reakce na podnět díky neustálému opakování dokola se v podstatě blíží **klasickému pavlovovskému podmiňování**, i když z detailního pohledu to rozhodně není to samé. Nicméně, z praktického pohledu funguje podobně – automaticky, bez myšlení.

Ovšem mohla by tu nastat ještě jedna varianta, se kterou uvedená věta sice nepočítá, ale o kterou si vysloveně koleduje. Totiž ta, že pes začne jednat **operantně** a majitel se svým psem dopadne jako v našem smyšleném příkladu pan profesor s operantně podmiňujícím malým Albertem. Operantně fungující pes se rychle naučí, že zavřené dveře, které představují ztrátu naděje na teplý pelíšek v domě (jsou tedy prostředkem negativního trestu), přicházejí hned

po slově „čkej“. A tak pochopí operantně fungující pes slovo „čkej“ jako poslední šanci nacpat se do domu. Vše tedy dopadlo úplně opačně, než si majitel plánoval. S takovým operantně fungujícím psem by musel majitel změnit svůj plán. Například: „Nauč ho povel „čkej“ za odměnu a pak ten povel zopakuj před dveřmi, které chceš zavřít. Když ho splní, tak zavři, otevři a odměň ho pamlskem nebo ho pusť dovnitř.“ To by byla cesta operantního podmiňování, se kterou ale věta, kterou jsme si napsali na začátku, vůbec nepočítala. Ta počítala s jednou z následujících možností: buďto máme doma psiho génia, který napoprvé použije vhledu a vše pochopí, nebo naopak trumberu neschopného fungovat operantně, kterému tu zprávu prostě klasickým podmiňováním naučíme do hlavy. Počkat, vy říkáte, že váš pes není žádný trumbera a že tímhle způsobem se čekat před dveřmi naučil velmi rychle? Že sice jednou zkusil po slově „čkej“ proběhnout dveřmi, ale hned v druhém pokusu už od dveří po slově „čkej“ odstoupil, takže tohle muselo být operantní podmiňování? Máte pravdu, skoro jsme zapomněli, že operantní podmiňování nemá jen posílení, ale i tresty, které snižují pravděpodobnost chování. Pokud se operantně fungující pes pokusil po slově „čkej“ procpat do dveří, došlo k tlačenci a dveře psa třeba i přivřely, v tom případě přišel pozitivní trest, který snižuje šanci, že pes tohle zopakuje. Slovíčko „čkej“ se tak stalo vlastně podmíněným pozitivním trestem, či spíše varováním, že jestli neustoupí, přijde bolest v zavírajících se dveřích. Slovo „čkej“ je tu z pohledu tréninkové metodiky v podstatě **tzv. delta cue, signálem o poslední šanci**, zálohou na trest v souvislosti s aktuálním chováním. Takže pes se možná pokusí ve dveřích nacpat před vás, ale po slově „čkej“ rychle od dveří uskočí. U psa to funguje, jen si nemyslím, že vás právě za tohle bude mít radši. Ve světě trenérů mořských savců, ale i jiných zvířat, se z bezpečnostních důvodů snažíme delta signálu raději vyhybat. Například taková kosatka, pokud vím, za delta signál i zabíjí. Pes vás nezabije, ale jaké pocity v tu chvíli z vašeho společného soužití má, to je otázka. Z toho důvodu bych raději psa naučil čekání před dveřmi jako pozitivně posílené chování. Kdyby nic jiného, bude mít tuto situaci a v důsledku i mě alespoň radši.

Úkol č. 2: „Ten hajzl mi to dělá schválně, aby mě shodil před ostatními v oddílu.“

Tak k těhle větě asi není třeba delšího vyjadřování. Aby to byla pravda, musel by mít pes v hlavě nejen jasný cíl „shodit svého pána v očích ostatních“, ale také plán, jak to přes vlastní neposlušnost zapříčinit. Musel by mít představu

o tom, jak citlivá je lidská ješitnost a jak moc důležité je pro páníčka vypadat před ostatními dobře. Musel by si jako zkušený intrikán říkat: „Tak čím bych ho tak nejvíc ranil? Zkusím to přes peníze a zničím mu doma to nejdražší křeslo? Nebo to zkusím přes děti a jedno z nich mu kousnu? Ne, už vím! Strašně mu záleží na tom, jak ho vidí lidi v oddíle. Jasně, udělám z něho neschopného páníčka! To ho raní nejvíc!“ Tuhle schopnost by se pes musel naučit jediné vhledem, jiná možnost není (tedy pokud bychom si nevymysleli další fantasmagorický příběh o tom, že to odkoukal od svojí matky, která takhle majitele ponižovala už mnoho let předtím. To by pak byla nápodoba). Takový pes by musel mít inteligenci opravdu dosti starého dítěte, aby na něco takového přišel. Ale jedna otázka je tu ještě důležitější než „jak by na to přišel“. Tou otázkou je: „Co by z toho měl?“ Co by přineslo neposlušnému psovi to, že jeho pán klesl v očích ostatních lidí? Prosim vás, nebuďme blázni! Tahle věta je prostě nesmyslná, úplně stejně jako podobná věta: „On moc dobře ví, co po něm chci, ale neplní to, aby mě nasr...!“ Proč to ten pes opravdu nedělá, k tomu je nasnadě mnoho jednodušších důvodů, kterými bychom se měli zabývat předtím, než dáme psovi nálepku geniálního zákeřného intrikána s hypertrofovanou schopností vhledu.

Úkol č. 3: „Drž ho pořádně, on se bude chvíli cukat, a až zjistí, že mu nic nepomůže, uklidní se a začne spolupracovat.“

Tahle věta v zásadě spoléhá na habituaci, tedy jeden ze dvou nejjednodušších způsobů učení. Tedy spoléhala by, pokud by zněla: „Drž ho pořádně, on se bude chvíli cukat a potom si zvykne.“ V takovém případě by šlo opravdu jen o to, že držený tvor nebude myslet, nebude svoji situaci analyzovat a prostě jen překoná krátkou dobu nepohody, až najednou si na ni jeho tělo přivykne. Je řada zvířat, která si skutečně na nepohodu zvyknou, a ona zvířata pak slouží jako argument k podobným tvrzením, že takhle je to správně a funguje to vždycky. Jenže ona nám ta habituace nefunguje vždycky – jak už jsme si výše řekli, nikdo z nás předem neví, zda se živočich habituuje (zvykne si), nebo se sensitizuje (zcitliví). Ani on sám to předem neví, rozhoduje o tom jeho vnitřní nastavení.

Pojďme proto vzít větu z druhé strany – „... až zjistí, že mu nic nepomůže, uklidní se a začne spolupracovat.“ To, že mu nic nepomůže a že je potřeba spolupracovat, to by živočich musel zvládnout vhledem. Musel by se na svou situaci podívat jaksi shora, uvidět v ní sám sebe a říci si: „Teda já se cukám jako blázen, vždyť mi to k ničemu není a navíc oni mi vůbec neublíží...“

minule mi taky jen ostříhali srst. A pak jsem byl fešák! Jsou to dobří lidé, budu s nimi spolupracovat.“ Tak vidíte, musel by se vlastně vrátit do minulosti, aby si vzpomněl, že minule to nebylo nic hrozného, a představit si budoucnost, ve které to má díky svojí spolupráci rychle za sebou. To je vhléd par excellence, a ten vyžaduje chladnou hlavu bez stresu. Ale jak moc chladnou hlavu asi má zvíře, které se právě teď pod vašima rukama vši silou cuká? Je několik zvířat, která se opravdu i v takové situaci dokážou uklidnit. Z mojí zkušenosti jsou to spíše druhy patřící ke „zvířatům útěku“, tedy kopytníci a jiná „potenciální kořist“, která je psychicky vybavena k unikání predátorovi. Druhy vybavené spíše k usilování o život někomu jinému se podle mojí osobní zkušenosti pod tlakem silnějšího tvora tak dobře neuklidní a nepodvolí. Tudíž bych tu určitě na žádný zázračný vhléd nevsázel.

Ale víte co, pojďme od obou extrémů, tedy nejprimitivnější habituace i složitěho vhlědu, někam na zlatý střed. Což takhle podmiňování? Co se nám může zapsat, dík klasickému (pavlovovskému) podmiňování, do hlavy psa, kterého právě teď pevně držíme pro ošetření? Podnět známý, tedy například bolest a omezený pohyb, se nám může spojit s podnětem novým – tedy nůžkami, pachy veterinární ordinace atd... A protože klasické pavlovovské podmiňování vytváří vůlí neovlivnitelný reflex, může nám pes příště v blízkosti nůžek nebo pachů veterinární ordinace propadat do neovladatelného strachu. Anebo zvíře nepropadne do až tak velkého stresu a bude se učit operantně. Tak například takhle – 1) zvíře se cuká a ve stejnou chvíli úkon skončí = cukání bylo posíleno negativním posílením a tudíž se bude příště opakovat; 2) zvíře se cuká a člověk ho drží o to pevněji = cukání bylo potlačeno pozitivním trestem a tudíž by příště nemělo proběhnout ve stejné podobě. Ovšem je otázka, jestli bude příště horší, nebo jestli se zvíře opravdu poddá, aby to mělo dřív za sebou. Pokud se poddá, tak je potřeba opět operantně reagovat tak, aby se mu podvolení vyplatilo. Tak třeba: „zvíře se podvolilo a v tu chvíli tlak na něj polevil = podvolení bylo posíleno negativním posílením.“ Ano, tak nějak by to mohlo fungovat a zvíře podmiňující v tu chvíli operantně (a tedy na menší úrovni stresu) by se mohlo naučit, že podvolení je nejrychlejší cesta ke svobodě, zatímco cukání jen zvyšuje tlak. Akorát že to nám ona moudrá věta, kterou tu analyzujeme, neříká. Ta radí jen držet ho pevně, ať dělá, co dělá. Takže i kdyby zvíře nakrásně přestalo bojovat a podvolilo se, setrvalý tlak nakonec povede nejspíš k výsledku: „Zvíře se podvolilo, ale tlak zůstal stejný = podvolení bylo potrestáno pozitivním trestem, a příště zřejmě přijde jiná strategie, jak se tlaku zbavit.“

„Tohle jsou teoretické řeči někoho, kdo nemá praxi. Vždyť my ta zvířata v práci normálně chytíme, chvíli se perou a nakonec se podvolí. Jo, mají u toho trochu vyvalenější oči a rychleji dýchají, ale vždycky si nakonec zvyknou,“ mohl by namítnout starý praktik. Znovu říkám, já to nevyklučuji. Vždyť tohle byla po staletí zaběhnutá praxe. Ale v tomto případě bych se zeptal, jak moc snadno se dotyčnému člověku chytá stejné zvíře podruhé. Pokud je to s každým dalším chytáním těžší a těžší, pokud se vždy znovu snaží zvíře chycení s větším a větším úsilím vyhnout, tak si určitě nezvyklo. To, že chycené zvíře přestalo bojovat, může být následek zahlcení stresem, kdy organismus už prostě nemá na boj sílu. Ale to neznamená, že si zvykl, jen už bojovat nedokáže. Ale na toto téma budeme mluvit v jedné z příštích kapitol.

Jak tedy uzavřít rozbor věty: „Drž ho pořádně, on se bude chvíli cukat, a až zjistí, že mu nic nepomůže, uklidní se a začne spolupracovat?“ Vše stojí na tom, jak vysoké hladiny stresu během procesu dosáhneme. V našem zájmu, má-li věta fungovat, je, aby ta hladina byla co nejmenší. A pokud ano, musíme si také všimnout chvíle, kdy spolupracuje, a zachovat se podle toho. Protože jinak už příště spolupracovat nebude.

Úkol č. 4: „Počkej, nenapovídej mu, nech ho to vymyslet.“

Tohle bývá oblíbená věta při metodě, které se ve světě trenérů zvířat říká freshaping (někde bývá zjednodušeně nazývána shaping, ale ten může mít ve skutečnosti mnoho podob – viz první knížka Trénink je rozhovor, ve kterém má i váš pes co říct). Představme si třeba tu známou hru se psem, klikrem, pamlsky a krabicí, která dost připomíná dětskou zábavu „přihořívá, přihořívá, hoří!“. Pes bez jediné nápovědy kouká na krabici na zemi a snaží se odhadnout a udělat s ní to, na co si člověk myslí. Člověk drží v ruce klikr, kterým každý dílčí úspěch (každé „přihořívá“) odklikne. Drží také pamlsky, kterými každý odkliknutý pokus odmění. Člověk má v hlavě cíl, například to, že se pes postaví všemi čtyřmi do krabice. Pes pak nabízí nejrůznější možnosti a na člověku je, aby ho s pomocí klikru a pamlsků vedl po cestičce dílčích úspěchů až k cíli, kdy bude stát všemi čtyřmi uvnitř krabice. To může být bezvadná zábava pro obě strany, ale také zoufalé tápání ve tmě a hra nervů. Jde o to, kterou z výše jmenovaných forem učení se téhle hry zhostíme.

Věta: „Počkej, nenapovídej mu, nech ho to vymyslet,“ se totiž dá vyloučit dvěma způsoby. Ten první, pro člověka i psa vstřícný způsob, nabádá k operantnímu podmiňování a odměně za každý dílčí úspěch na cestě k cíli. Člověk

má například v hlavě konečnou představu o psovi zalezlém všemi čtyřmi v krabici, zatímco pes prostě jen vidí krabici a nepředstavuje si nic. Prostě jen jedná „teď a tady“, a proto se, jak mu velí zvířecí přirozenost, na nový předmět podívá...“ Klik!“ ozve se v tu chvíli páníčkův klikr a přichází odměna. Pohled na krabici byl v tu chvíli pozitivně posílen, a tudíž se podívá hned znovu... Klik a odměna okamžitě následují. Pes ten pohled ještě několikrát zopakuje, a protože byl mockrát úspěšný, začíná mít „drive“ a dotkne se jednou packou... Klik, odměna. Páníček je spokojen, že je pes o kousek blíž cíli, a příliš neřeší, jakou cestou tam pes jde – odklikl by mu klidně i dotyk druhou packou či nosem, hlavně že je to dotyk. Práce pokračuje v rychlém tempu a pokus střídá pokus, ve většině případů odkliknutý a odměněný. Pokud se pes cíli vzdálí, kliknutí prostě jen neuslyší, ale hned nabídne něco jiného, co je tentokrát blíže. Kouzlo je v tom, že pán ani pes situaci příliš neanalyzují, ale prostě jednájí. Je tu jasný cíl (v hlavě člověka) a stejně tak i představa (opět v hlavě člověka), které psí chování se cíli přibližuje, a které vzdaluje. Ale nikdo si tu předem nedefinoval: „V dalším pokusu ti odkliknu, jedinež když uděláš to a to!“ Páníček jen, plně soustředěn na práci psa v tuhle chvíli a na tomto místě, označuje a odměňuje každý z pokusů, kdy jsou spolu blíž cíli. To je operantní podmiňování, TEĎ A TADY, přesně takové, jak ho popisuje výše uvedená tabulka. A i když tu neprobíhá žádné velké myšlení a analyzování situace, dokážeme tímto způsobem dojít velmi daleko.

Teď si ale představme, že páníček si nejen určil konečný cíl (tedy pes všemi čtyřmi v krabici), ale pevně si naplánoval i každý jednotlivý krok, kterým se pes k cíli dostane. Pes přichází ke krabici a páníček s napětím čeká na jasně definovanou chvíli, kdy se na ni pes podívá. Je pevně rozhodnut psovi v tu chvíli kliknout a odměnit..., přesně při tomhle a ničem jiném. Pes chvilku šmejdí kolem, očichává spodek krabice, dívá se tázavě na člověka, očekává kliknutí, a to se ne a ne a neozývá. Najednou se pes náhodou podíval na krabici, člověk kliknul a odměnil. „Aha,“ mohl by si v takové chvíli říci pes, pokud byl schopen analyzovat situaci. „Takže se mám podívat na krabici, to všechno předtím bylo špatně.“ A jde se znovu podívat na krabici, zatímco páníček už má v hlavě jasně definovaný další postupný krok, například dotyk pravou přední packou. Pes se dívá na krabici a nic se neozývá. „Co s tím?“ mohl by si v tu chvíli říci geniální pes. „Čuchat po zemi už nebudu, to nebylo k ničemu. Koukat na páníčka taky nebudu. No, ale něco přece musí být správně! Zkusím se dotknout čenichem..., hm, taky to nepomohlo. Co jsem ještě nezkusil? Už vím, přední

packu! Ale podávat ji páníčkovi je nesmysl, naposledy mi klikal u krabice. Co kdybych zkusil přední packu na krabici?“ A tak by se mohl dotknout a ozve se konečně kliknutí a přijde odměna. A tak pořád dál. Páníček by si vždy dopředu stanovil postupný cíl a psovi nenapovídal. Nechal by **ho to vymyslet**.

Nemáte, stejně jako já, pocit, že ten pes v druhém příkladu přemýšlí až moc? Nějak moc si povídá pro sebe, nějak moc vzpomíná, co bylo a co nebylo úspěšné, a ještě k tomu se snaží odhadnout, co páníček tentokrát asi chce? Ano, tohle není realita, to je spíš pohádka „kterak psík k mentálním schopnostem člověka přišel“. Pohádka o psíkovi, který jako běžnou součást svého učení využívá učení vhladem a ještě k tomu si svět označuje pojmy a uvažuje v minulosti a budoucnosti. Jak to dokázal? No, v tomhle případě na něm nejspíš vykonal zákrok nějaký kouzelný dědeček. A proč to musel kouzelný dědeček udělat? Donutil ho k tomu psův páníček tím, že psíkovi přesně a jasně definoval každý další krok a jako správné uznával jen to, čím se pes trefil do jeho představy. Pes byl určitě mockrát blíž cíli, ale jeho pokus neodpovídal páníčkově představě. A tak se pes musel z operantního podmiňování „teď a tady“ přenést s pomocí pohádkového kouzla do učení vhladem a uvažovat i o všech dalších časech a místech atd... Musel začít myslet jako člověk. Jinak by totiž úkol nevyřešil.

Ale reálný život není pohádka. A proto bych se v praxi na takovou přeměnu normálního psa v génia moc nespolehal. Ne, nevylučuji, že může začít fungovat vhladem, ale rozhodně to není jistota. Raději bych, na místě toho páníčka, zůstal u operantního podmiňování, které je pro psa mnohem přirozenější a na které se můžeme spolehnout. Ani ono totiž nepotřebuje náповědu. Jen to od člověka chce přiblížit se v hlavě trochu zvířeti. Nenutit ho k lidským analýzám, vzpomínkám a plánům, ale sejít se s ním „teď a tady“.

Takže, jak bych já osobně shrnul větu: **„Počkej, nenapovídej mu, nech ho to vymyslet?“** Tak, že i bez náповěd, navádění, korekcí a dalších podobných pomůcek se můžeme v tréninku dostat daleko, ba často mnohem dál než s nimi. Ale pokud si příliš jasně stanovíme v hlavě, co má chudák pes právě teď vymyslet, změním operantní podmiňování na učení vhladem, a tím pádem od psa očekáváme supervýkon hodný génia. Osobně si myslím, že dobrý trénink je prostředkem, jak vést k výborným výsledkům zvíře normální. A ne, jak kvůli stejnému výsledku bolestivě transformovat normální zvíře v génia. Vždyť těch normálních zvířat, stejně jako normálních lidí, je většina. A je to tak dobře.

PSÍ ŠKOLA ARKA

VÝCHOVA A VÝCVIK POZITIVNÍM POSILOVÁNÍM

KURZY 🐾 SPORTOVNÍ KYNOLOGIE 🐾 POSLUŠNOST

OBEDIENCE 🐾 AGILITY 🐾 DOGDANCING

DOGFRISBEE 🐾 NOSEWORK 🐾 SEMINÁŘE

www.psiskolaarka.cz

cvičiště Kovář, info@psiskolaarka.cz, 607 080 580

15 minut od Ml. Boleslavi

30 minut od Mělníka

40 minut od Prahy

MUDr. Karina Šustová

poradenství v oblasti kojení a výživy dětí do 3 let

sustova.karina@gmail.com, tel. 775 310 122

František Šusta

Trénink je v hlavě v té vaší, i v té zvířecí

Ilustrace František Šusta, fotografie z archivu autora; redakce Patricia Tošnerová; grafická úprava Anna Gutová; sazba Matěj Barták; vydal Pavel Jeřábek – Nakladatelství PLOT, Bělohorská 2, 169 00 Praha 6, www.plotknihy.cz, jako svou 301. publikaci
Tisk Těšínské papírny, s.r.o., 2016

Vydání první, Praha 2016

ISBN 978-80-7428-292-8